

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І. (Суми, Україна), д-р іст. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Король С. М. (Суми, Україна), канд. політ. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Лобко Н. В. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Піскун В. М. (Київ, Україна), д-р іст. наук;
Рамач Я. (Нові Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Семенов В. М. (Суми, Україна), канд. наук із держ. упр.;
Теліженко Л. В. (Суми, Україна), д-р філос. наук.

Рекомендовано до видання вченою радою юридичного факультету
Сумського державного університету
(протокол № 10 від 07.04.2016 року)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Ч. 1. – 168 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках II Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 699 від 22 грудня 2015 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці використано мапу «Русь, Московія і Тартарія» фламандського картографа XVI ст. Абрахама Ортелія.

ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НАД ІСТОРИЧНОЮ НАУКОЮ УКРАЇНЦІВ: 70-ті РОКИ ХХ ст.

Протягом 70-х рр. ХХ ст. цензура була невід'ємною частиною політики УРСР і носила всеосяжний характер, а це, в свою чергу, забезпечувало тотальний ідеологічний контроль радянського комуністичного режиму за життям українців. Цензурні функції здійснювали апарат ЦК КПУ, органи КДБ, власне цензурні установи, редактори видавництв, рецензенти, академічні відділи, вузівські кафедри тощо [1, с. 7-8]. Зв'язок з науковими установами відбувався як безпосередньо, так і через існуючі в кожній вищій школі чи в АН УРСР та її підрозділах партійні організації. Головним же «*аналітичним центром*», який приймав конкретні рішення, був апарат державної цензури, об'єднаний у централізовану загальносоюзну систему Головліту. В Україні існував його республіканський підрозділ на чолі з Укрлітом або Головлітом УРСР, якому в кожній області підпорядковувались облліти.

Дослідження українських істориків примусово спрямовувалося правлячою верхівкою на вивчення насамперед досвіду соціалістичного і комуністичного будівництва, втіленням в життя генеральної стратегії комуністів щодо створення нової радянської спільності з єдиною національною ідентичністю [2, с. 588-597]. Радянською державою пропагувалася винятковість російського народу та його покровительство над українським. Ця видумана ідея насильно вкладалася в свідомість українців і штучно вписувалася в історію УРСР. Перед українськими істориками ставилося завдання всіляко доводити переваги радянської системи, нівелювати національні відмінності та посилювати наступ на «*українську буржуазну ідеологію*» [3, с. 381; 4, с. 381]. Межі «*вільнодумства*» дослідників минулого української нації санкціонувались рішеннями партійних з'їздів та

ідеологічними постановами зазначеного періоду. Будь-які прагнення до незалежності наукових досліджень та дискусій від політичного компартійного замовлення переслідувалися.

Українські історики працювали в регульованому державою інформаційному просторі, були обмежені в доступі до літератури, потрібних джерел та в повному їх розкритті. До роботи з архівними документами допускалися тільки члени партії або кандидати в члени партії та лише за наявності дозволів обкомів партії. Члени ВЛКСМ та безпартійні дослідники допускалися до роботи тільки з непартійними фондами. Документи, які мали секретний характер, зокрема неопубліковані роботи К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, протоколи засідань Політбюро, Секретаріату ЦК КПРС та ЦК КПУ до читальних залів не видавалися. Записи, які архів не вважав за можливе видати, усувалися із зошитів дослідників [5, арк. 8-50; 6, арк. 21-28].

Розпочалися ретельні «чистки» української радянської історіографії від інакюдумства. Поповнювалися списки осіб, праці яких заборонялися до вільного розповсюдження у книготорговельній мережі і до користування у загальних фондах бібліотек, знімався з видавничих планів ціла низка попередньо схвалених до друку історичних праць. Найбільший масив у списках становили «політично шкідливі» тексти. Вони вилучалися із загального доступу і передавалися на зберігання в спеціальні фонди бібліотек. В Україні на початку 1970-х рр. було 26 таких спецфондів [7, арк. 51, 54].

Процедура допуску до «спецфондівської» літератури була аналогічною до схеми доступу до засекречених архівних фондів. У різний час було накладене табу Головліту фактично на все українознавство [8, с. 76]. Одним із наказів начальника Укрліту М. Позднякова у 1973 р. в «спецфонди» потрапили всі твори таких авторів, як І. Багрянний, А. Любченко, І. Огієнко, Н. Полонська-Василенко, Р. Смаль-Стоцький, Д. Соловей, П. Феденко,

В. Чапленко, К. Штеппа [9, с. 323-324]. В спецфондах також знаходились твори М. Грушевського, Д. Дорошенка, О. Оглоблина [10, с. 314-319, 490].

---

1. *Горяева Т. М.* Политическая цензура в СССР: 1917-1991 гг. / Т. М. Горяева. – М.: РОССПЭН, 2002. – 400 с.

2. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду: Збірник документів в 2-х т. / [Ред. кол. О. В. Килимник та ін.]. – К.: Держполітвидав УРСР, 1961. – Т. 2 (червень 1941 - 1960 рр.) – 665 с.

3. Вопросы идеологической работы КПСС: Сборник документов (1965-1973 гг.). – Изд. 2-е, доп. – М.: Политиздат, 1973. – 624 с.

4. *Калакура Я.* Українська історіографія / Я. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 497 с.

5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), Ф. 39: Інститут політичних досліджень ЦК Компартії України, оп. 3, спр. 1438: Інструктивно-методические письма ЦПА ИМЛ при ЦК КПСС о подведении итогов работы партархивов страны за 1966-1970 гг. и составлении перспективных планов на 1971-1975 гг. Основные правила работы партархивов обкомов, крайкомов партии и филиалов ИМЛ при ЦК КПСС. 1970 г., 86 арк.

6. ЦДАГО України, ф. 39: Інститут політичних досліджень ЦК Компартії України, оп. 3, спр. 1520: Інструктивно-методические письма ЦПА ИМЛ при ЦК КПСС о составлении отчетов за 1971 г. и планов работы на 1972 г., подготовке партархивами документов для справочника «Архивы КПСС». Решение ИМЛ об упорядочении хранения и использования документов ограниченного пользования. Перечень документов партийных издательств, партийной и комсомольской периодической печати, подлежащих хранению в партархивах. 1971-1972 гг., 44 арк.

7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 4605: Главлит УССР, оп. 1, спр. 138: Планы проведения кустовых совещаний работников обллитов в 1971 году и доклад об итогах работы органов цензуры Украинской ССР в 1970 году, 80 арк.

8. *Білокінь С. І.* На полицях спецфондів у різні роки / С. І. Білокінь // Слово і час. – 1990. – № 1. – С. 69-76.

9. Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957–1977): Документи і матеріали / [Упоряд. О. С. Рубльов]. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2007. – 464 с.

10. Культурне життя в Україні. Західні землі: документи і матеріали / [Упоряд. Т. Галайчак, О. Луцький, Ю. Сливка та ін.]. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1996. – Т. 2. – 919 с.